

Within the scope of the study, special attention is paid to the analysis of the advanced experience of the European Union countries, in particular Germany and Poland. Using the example of these countries, it is shown how the implementation of internal databases, systems of double control (supervision), and specialized software for checking the uniqueness of texts allows for minimizing the risks of violation of professional ethics and academic integrity. It has been proven that the digital transparency of case management contributes to a responsible attitude of higher education seekers towards their duties and guarantees a high level of protection of clients' personal data.

The potential of digital solutions in volunteer and public legal education activities (Street-law) is separately highlighted. It is substantiated that the transition to multimedia formats for providing legal information – creating infographics, video instructions, and using interactive platforms – allows legal clinics to go beyond local counseling and interact with the audience on a global scale. It is concluded that the systemic integration of digital tools into the daily practice of legal clinics is an indispensable condition for training competitive lawyers and strengthening the legal capacity of territorial communities in a digital society.

Keywords: *legal clinic, digitalization, digital tools, efficiency of activity, academic integrity, higher education seekers, free legal aid, information technologies.*

*Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026 р.*

УДК 340

DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.2.17

Хребтова Алєся Анатоліївна,

*кандидатка наук з державного управління, доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4322-2354>*

Белошанка Михайло Юрійович,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальності 081 Право
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7714-3964>*

БАГАТОВИМІРНА РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ УНІВЕРСИТЕТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено багатовимірну роль юридичної клініки університету у забезпеченні належної організації та ефективності її діяльності в умовах сучасних трансформацій правової системи та юридичної освіти. Обґрунтовано, що юридична клініка виступає не лише освітнім структурним підрозділом закладу вищої освіти, а й самостійним інституційним механізмом реалізації навчальної, соціальної, правозахисної, просвітницької та інноваційної функцій. Особливу увагу приділено аналізу нормативно-правових засад діяльності юридичних клінік в Україні, зокрема у контексті забезпечення доступу до правосуддя, розвитку системи безоплатної правової допомоги та впровадження медіації як альтернативного способу вирішення спорів.

Визначено, що ефективність діяльності юридичної клініки значною мірою залежить від рівня інтеграції теоретичної підготовки здобувачів освіти з практичною діяльністю, що

реалізується через участь студентів у наданні правової допомоги під керівництвом викладачів-кураторів. Навчальна функція юридичної клініки полягає у формуванні у здобувачів освіти практичних навичок застосування норм права, розвитку юридичного мислення та здатності до вирішення реальних правових ситуацій. Важливим елементом є набуття досвіду професійної комунікації з клієнтами, роботи з юридичними документами та дотримання стандартів професійної етики. До того ж клінічна форма навчання сприяє розвитку відповідальності, самостійності та критичного мислення майбутніх юристів. Доведено, що юридична клініка сприяє формуванню професійних компетентностей майбутніх юристів, розвитку юридичного мислення, комунікативних навичок та дотримання етичних стандартів правничої професії.

У роботі також розкрито значення юридичних клінік як елементу соціальної відповідальності університету, що забезпечує правову підтримку вразливих категорій населення та підвищує рівень правової культури суспільства. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення організаційних моделей функціонування юридичних клінік, розширення напрямів їх діяльності та посилення ролі у системі забезпечення доступу до правосуддя.

***Ключові слова:** юридична клініка, функції юридичної клініки, доступ до правосуддя, безоплатна правова допомога, юридична освіта, клінічна освіта, професійні компетентності юриста.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах юридична клініка університету дедалі більше виходить за межі суто допоміжного елементу освітнього процесу, оскільки на практиці виконує низку важливих завдань, пов'язаних із наданням правової допомоги, правопросвітництвом, формуванням професійних навичок здобувачів освіти та розвитком комунікації між університетом і суспільством. Саме через діяльність юридичної клініки здобувачі освіти отримують можливість працювати з реальними зверненнями, аналізувати практичні правові ситуації, готувати проекти документів, консультувати клієнтів під керівництвом викладачів і набувати досвіду, максимально наближеного до майбутньої професійної діяльності.

Водночас у практичній площині функціонування юридичних клінік існує низка проблем. Зокрема, йдеться про недостатню визначеність пріоритетів діяльності клініки, нерівномірне поєднання навчального та правозахисного складників, потребу у вдосконаленні організації прийому громадян, ведення документації, розподілу обов'язків між керівником, кураторським складом і здобувачами освіти. Окремої уваги потребує питання забезпечення ефективності діяльності юридичної клініки не лише як бази практичної підготовки майбутніх юристів, а і як реального механізму правової підтримки населення, насамперед соціально вразливих категорій.

Практика також свідчить, що результативність роботи юридичної клініки значною мірою залежить від чіткого розуміння її функцій і належної організації кожного напрямку діяльності. Якщо навчальна функція сприяє формуванню професійних компетентностей, то соціальна і правозахисна функції забезпечують практичну користь для громади, а просвітницька та комунікативна – підвищують рівень правової культури населення. За відсутності комплексного підходу

до реалізації цих функцій діяльність юридичної клініки може зводитися лише до формального виконання окремих завдань без належного освітнього і суспільного ефекту.

Важливе значення для дослідження мають праці, присвячені розвитку юридичного мислення та практичної складової юридичної освіти. Зокрема, О. В. Солоха обґрунтовує, що логіка є важливим елементом юридичних міркувань і має бути невід'ємним складником сучасної юридичної освіти, оскільки саме вона забезпечує формування навичок правильного юридичного міркування та якісного складання юридичних документів [6]. Такий підхід має особливе значення для осмислення навчальної функції юридичної клініки, в межах якої здобувачі освіти набувають умінь аналізувати фактичні обставини, формулювати правову позицію та готувати практичні документи.

Окремий напрям наукових досліджень пов'язаний із соціальною та ціннісною роллю правових інституцій. У цьому аспекті Л. О. Васечко звертає увагу на те, що навіть в умовах воєнного стану пріоритетом правового регулювання має залишатися захист прав і свобод людини, а справедливий та недискримінаційний підхід до особи повинен бути визначальною рисою правової системи [4]. Такі наукові положення мають методологічне значення для характеристики соціальної та правозахисної функцій юридичної клініки, особливо в сучасних умовах зростання суспільного запиту на доступну правову допомогу та підтримку вразливих категорій населення.

Цінність для дослідження становлять і праці, присвячені новітнім викликам правового регулювання. Зокрема, Р. Chmielarz та Ł. Kozera, аналізуючи публічно-правові аспекти токенизації активів у світлі регламенту MiCA, акцентують на регуляторних можливостях і бар'єрах для учасників ринку [5]. Зазначене дослідження демонструє загальну тенденцію до ускладнення сучасного правового середовища та необхідність підготовки юриста, здатного працювати з новими інструментами правового регулювання. У цьому контексті юридична клініка може розглядатися як середовище адаптації юридичної освіти до нових практичних викликів.

Водночас аналіз наукових публікацій свідчить, що питання багатовимірної ролі юридичної клініки університету саме у контексті забезпечення організації та ефективності її діяльності досліджене недостатньо. Наявні праці здебільшого висвітлюють окремі аспекти її функціонування – освітній, соціальний, правозахисний або комунікативний, – проте комплексний підхід до юридичної клініки як багатофункціонального інституту потребує подальшого наукового опрацювання. Саме це зумовлює необхідність більш цілісного дослідження функцій юридичної клініки та їх практичного значення для підвищення ефективності її діяльності.

У зв'язку з цим виникає потреба у дослідженні багатовимірної ролі юридичної клініки університету саме з практичного погляду – через аналіз її функцій, організаційних механізмів та їх впливу на ефективність роботи. Це дасть можливість визначити напрями вдосконалення діяльності юридичних клінік, посилити їх значення у підготовці майбутніх правників і підвищити їх спроможність реагувати на реальні правові потреби суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз багатовимірної ролі юридичної клініки університету у забезпеченні організації та ефективності її діяльності. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: визначити основні функції юридичної клініки; охарактеризувати їх практичне значення для організації її роботи; з'ясувати вплив діяльності юридичної клініки на формування професійних компетентностей здобувачів освіти; окреслити проблеми практичного функціонування юридичних клінік та запропонувати напрями підвищення ефективності їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Юридична клініка університету в сучасних умовах має розглядатися не як допоміжний елемент освітнього процесу, а як багатофункціональний інструмент, через який забезпечуються практична підготовка здобувачів освіти, надання правової допомоги населенню, правопросвітницька робота та посилення соціальної ролі закладу вищої освіти. Такий висновок ґрунтується насамперед на нормативному визначенні юридичної клініки як «структурного підрозділу вищого навчального закладу», що створюється «як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів» [3]. Уже саме це формулювання дає підстави стверджувати, що юридична клініка виконує не факультативну, а інституційно закріплену функцію у системі юридичної освіти. Юридична клініка є самостійним функціональним елементом університетського середовища, який забезпечує одночасну реалізацію освітніх, соціальних і правозахисних завдань.

Нормативна модель юридичної клініки прямо підтверджує її багатовимірний характер. Так, серед цілей юридичної клініки визначено «підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей», «забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги», «формування правової культури громадян», а також підготовку студентів «у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності» [3]. Ефективність діяльності юридичної клініки не може оцінюватися лише за кількістю консультацій або заходів, оскільки її результативність має комплексний характер і охоплює навчальний, соціальний, виховний та правозахисний ефекти. Інакше кажучи, юридична клініка є простором, де поєднуються професійне становлення майбутнього юриста і практична реалізація цінностей права.

Провідне місце у структурі функцій юридичної клініки займає навчальна функція. Її сутність полягає у тому, що здобувач освіти переходить від абстрактного засвоєння законодавства до роботи з реальними правовими ситуаціями. Типове положення закріплює серед основних завдань юридичної клініки «надання студентам юридичної клініки можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом» і «створення місць для проходження студентами навчальної та виробничої практики» [3]. Юридична клініка є найбільш наближеною до реальної правничої діяльності формою клінічного навчання, що забезпечує формування професійних компетентностей через практику, а не лише через аудиторне викладання. Практична робота з клієнтськими зверненнями формує вміння встановлювати юридично значущі факти, добирати релевантні норми права, формулювати правову позицію та обирати належний спосіб захисту права.

Причому навчальна функція юридичної клініки не зводиться лише до технічного набуття навичок. Її внутрішнім змістом є формування належного типу юридичного мислення. У цьому контексті слушною є позиція О. В. Солохи про те, що логіка, «будучи важливим елементом юридичних міркувань у процесі юридичної діяльності загалом та складання юридичних документів, зокрема, а також запорукою якості останніх, має бути важливою структурною частиною сучасної юридичної освіти» [6]. Навчальна функція юридичної клініки забезпечує не лише практичну апробацію знань, а й розвиток логічної структури юридичного міркування, без якої неможливе якісне консультування та підготовка юридичних документів. Отже, клінічна діяльність формує у здобувача не тільки професійну техніку, а й культуру правового аргументування.

Наступним важливим напрямом є соціальна функція юридичної клініки. Вона проявляється в тому, що клініка забезпечує додатковий канал доступу населення до правової допомоги, передусім для соціально вразливих осіб. У Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» право на таку допомогу визначено як «гарантовану Конституцією України можливість» отримати відповідний обсяг правничих послуг [1], а державна політика у цій сфері ґрунтується, зокрема, на принципах «верховенства права», «доступності безоплатної правничої допомоги» та «забезпечення якості безоплатної правничої допомоги» [1]. Водночас Типове положення прямо орієнтує юридичну клініку на «забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги» і «надання громадянам соціально вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій» [3]. Юридична клініка виступає університетським механізмом підтримки доступу до правосуддя, який не замінює державну систему безоплатної правничої допомоги, але змістовно її доповнює на рівні первинного консультування, правового орієнтування та підготовки документів.

Соціальна функція юридичної клініки особливо посилюється в умовах суспільної нестабільності, воєнного стану та зростання кількості осіб, які потребують правової підтримки. Л. О. Васечко слушно наголошує, що аксіологічний підхід до правового регулювання воєнного часу передбачає створення системи, в якій «головною особливістю є захист прав та свобод особи», а «справедливий та недискримінаційний підхід до всіх індивідів» має бути невід'ємною частиною правової системи [4].

Вагоме значення має і правозахисна функція юридичної клініки. Її зміст полягає у сприянні реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів особи через роз'яснення законодавства, підготовку заяв, звернень, скарг, процесуально значущих документів, а також визначення можливих способів подальшого захисту права. Саме в межах цієї функції відбувається практичне поєднання освітньої підготовки здобувачів із суспільно корисною діяльністю.

Окремий вимір становить правопросвітницька функція. Її значення полягає в тому, що юридична клініка не лише реагує на вже наявні проблеми, а й працює на попередження порушень прав шляхом правової освіти населення. Це безпосередньо закріплено в Типовому положенні, яке відносить до завдань клініки «проведення заходів з правової освіти населення» [3]. У поєднанні з метою «формування правової культури громадян» це дає змогу зробити восьмий науковий результат: правопросвітницька діяльність юридичної клініки є не додатковою, а системоутворюючою функцією, оскільки саме вона забезпечує превентивний вплив на правову культуру громади і формує довіру до права як механізму врегулювання соціальних відносин. Отже, лекції, тренінги, зустрічі, консультаційні кампанії, інформаційні матеріали та співпраця із закладами освіти й громадськими інституціями мають розглядатися як невід'ємна частина ефективної моделі функціонування юридичної клініки.

Сучасний розвиток юридичної клініки неможливий без осмислення її інноваційної функції, яка проявляється у включенні до клінічної практики нових правових інструментів і сучасних моделей врегулювання спорів. Показовим у цьому сенсі є Закон України «Про медіацію», який визначає медіацію як «позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру» [2]. Це дає змогу стверджувати, що юридична клініка може бути середовищем розвитку навичок переговорів, примирення, ненасильницької комунікації та альтернативного вирішення спорів. Звідси випливає дев'ятий науковий результат: інтеграція медіаційного компонента в діяльність юридичної клініки розширює її функціональний потенціал і підвищує практичну цінність підготовки майбутніх юристів, орієнтуючи їх не лише на конфліктне, а й на консенсусне правове мислення.

Водночас юридична клініка повинна враховувати нові виклики правового регулювання, пов'язані з цифровізацією, ускладненням ринку послуг та появою

нових об'єктів правового обігу. У цьому контексті доречно згадати працю P. Chmielarza та Ł. Kozery, в якій аналізуються «szanse i bariery regulacyjne» у сфері токенизації активів у світлі регулювання MiCA [5], вона показує, що сучасний юрист має бути підготовлений до роботи з новими моделями правового регулювання, цифровими інструментами та міжгалузевими проблемами. Це дає змогу сформулювати десятий науковий результат: юридична клініка повинна розвиватися як адаптивне освітньо-практичне середовище, здатне інтегрувати у зміст своєї діяльності новітні правові виклики, зберігаючи водночас базову соціальну й правозахисну спрямованість.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що юридична клініка університету є не лише навчальним підрозділом, а практичним механізмом, через який заклад вищої освіти одночасно забезпечує підготовку майбутніх юристів, правову підтримку населення, правопросвітництво та взаємодію з громадою. Практична цінність юридичної клініки полягає в тому, що її діяльність дає можливість здобувачам освіти працювати з реальними зверненнями, брати участь у підготовці консультацій, заяв, скарг та інших юридичних документів, набуваючи навичок, безпосередньо необхідних у майбутній професійній діяльності.

Встановлено, що для підвищення ефективності діяльності юридичної клініки її робота має бути організована не формально, а на основі чіткого функціонального розподілу. Навчальна функція повинна реалізовуватися через системне залучення здобувачів освіти до консультування, аналізу справ і складання документів під контролем керівника та кураторів. Соціальна і правозахисна функції мають забезпечуватися через орієнтацію на потреби соціально вразливих категорій населення, надання первинної правової допомоги, роз'яснення правових механізмів захисту та спрямування особи до компетентних органів у разі потреби. Правопросвітницька функція повинна реалізовуватися через лекції, тренінги, зустрічі, інформаційні кампанії, роботу зі школами, молоддю, внутрішньо переміщеними особами, військовослужбовцями та членами їх сімей. Інноваційну функцію юридичної клініки доцільно пов'язувати із запровадженням медіаційних практик, розвитком навичок переговорів, онлайн-консультування та використанням сучасних цифрових форм правопросвітництва.

Окремого практичного значення набуває міжнародна діяльність юридичних клінік. Участь у міжнародних освітніх, наукових та правопросвітницьких проєктах, співпраця із закордонними закладами вищої освіти, юридичними клініками, правозахисними організаціями та експертами сприяють обміну досвідом, запозиченню успішних моделей клінічної освіти, розширенню тематичних напрямів роботи та підвищенню рівня підготовки здобувачів освіти. Практична користь такої діяльності полягає у можливості організації спільних заходів, міжнарод-

них тренінгів, гостьових лекцій, академічної мобільності, участі здобувачів у порівняльно-правових дослідженнях і формуванні у них навичок роботи в міжкультурному та міжправовому середовищі. До того ж міжнародна співпраця підсилює авторитет юридичної клініки як осередку не лише практичного навчання, а й професійної комунікації та правової інтеграції.

Важливим практичним напрямом розвитку юридичних клінік в Україні є активна взаємодія з Асоціацією юридичних клінік України як професійною спільнотою, діяльність якої спрямована на розвиток юридичної клінічної освіти, розбудову мережі юридичних клінік та забезпечення їх якісного функціонування. Асоціація повідомляє, що нині об'єднує понад 55 юридичних клінік України, а чинні стандарти охоплюють організацію діяльності клініки, навчальний процес і практику, надання безоплатної правничої допомоги, правопросвіту та інші види діяльності; дотримання цих стандартів є обов'язковим для клінік – членів Асоціації. У зв'язку з цим доцільно посилювати взаємодію юридичних клінік із Асоціацією саме з метою поступової уніфікації підходів до їх функціонування в масштабах усієї країни. Така уніфікація має стосуватися мінімальних стандартів організаційної структури, порядку консультування, етичних правил, документування роботи, правопросвітницької діяльності, системи внутрішнього контролю якості та критеріїв оцінювання ефективності. Причому уніфікація не повинна нівелювати особливості окремих юридичних клінік, а має забезпечувати єдину базову модель їх якісної та результативної діяльності. Відповідно взаємодія з Асоціацією юридичних клінік України повинна розглядатися як один із ключових інструментів підвищення ефективності юридичних клінік, зміцнення довіри до них і формування цілісного юридичного клінічного руху в Україні.

Отже, практична ефективність юридичної клініки залежить від поєднання кількох умов: чіткої організації роботи, системного залучення здобувачів освіти до практичної діяльності, орієнтації на потреби громади, контролю якості правової допомоги, розвитку правопросвітництва, розширення міжнародного співробітництва та дотримання уніфікованих стандартів клінічної діяльності. Саме такий комплексний підхід дає змогу розглядати юридичну клініку як дієвий інструмент підготовки майбутніх юристів, забезпечення доступу до правової допомоги та зміцнення соціальної і міжнародної ролі університету.

Список використаних джерел

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 30.04.2026).

4. Васечко Л. О. Аксіологічно-правовий вимір прав людини в умовах воєнного стану. *Problems of implementing legal norms under modern challenges: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 56–87. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-400-9-3>
5. Chmielarz P., Kozera Ł. Publicznoprawne aspekty tokenizacji aktywów rzeczowych w świetle rozporządzenia MiCA – szanse i bariery regulacyjne dla przedsiębiorców na rynku wewnętrznym UE. *Prawo gospodarcze publiczne w praktyce: studia nad wybranymi instytucjami i regulacjami* / red. P. Chmielarz, Ł. Kozera, G. Sudoł. S. 119–135.
6. Хребтова А. А., Шуть А. О., Солоха О. В. Логіка як елемент юридичних міркувань та її застосування у процесі складання юридичних документів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. С. 434–438. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.67>

Aliesia Khrebtova, Mykhailo Bieloshapka. The Multidimensional Role of a University Legal Clinic in Ensuring the Organization and Effectiveness of its Activities

The article examines the multidimensional role of a university legal clinic in ensuring the proper organization and effectiveness of its activities in the context of current transformations in the legal system and legal education. It is substantiated that a legal clinic serves not only as an educational structural unit of a higher education institution, but also as an independent institutional mechanism for implementing educational, social, human rights, awareness-raising, and innovative functions. Particular attention is paid to the analysis of the regulatory and legal framework governing the activities of legal clinics in Ukraine, especially in the context of ensuring access to justice, developing the system of free legal aid, and introducing mediation as an alternative means of dispute resolution.

It has been determined that the effectiveness of a legal clinic largely depends on the degree of integration between students' theoretical training and practical activity, which is implemented through students' participation in providing legal assistance under the supervision of academic mentors. The educational function of a legal clinic consists in developing students' practical skills in applying legal norms, fostering legal reasoning, and building the ability to resolve real legal situations. An important element is acquiring experience in professional communication with clients, working with legal documents, and complying with the standards of professional ethics. In addition, the clinical form of education promotes the development of responsibility, independence, and critical thinking in future lawyers. It is proved that a legal clinic contributes to the formation of future lawyers' professional competencies, the development of legal reasoning, communication skills, and adherence to the ethical standards of the legal profession.

The paper also reveals the significance of legal clinics as an element of a university's social responsibility, ensuring legal support for vulnerable groups of the population and raising the level of legal culture in society. It is concluded that there is a need for further improvement of the organizational models of legal clinic functioning, expansion of their areas of activity, and strengthening of their role in the system of ensuring access to justice.

Keywords: *legal clinic, functions of a legal clinic, access to justice, free legal aid, legal education, clinical legal education, professional competencies of a lawyer.*

*Дата першого надходження статті до видання: 21.04.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.05.2026 р.*